

Fənn sillabusu

İxtisas: 6003012- Muzey, arxiv işi və abidələrin qorunması

Fakültə: Tarix-coğrafiya və incəsənət

Kafedra: Tarix və onun tədrisi metodikası

I Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: S/f (Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri) Fənn proqram LDU-nun Elmi Şurasının 09.07.2025-ci il tarixli qərarı ilə nəşr hüququ verilmişdir.(protokol№6).

Kodu: İPFS - B12

Tədris ili: IV (2026-2027)

Semestr: VII

Tədris yükü: Cəmi: 70 saat. Auditoriya saati: 24 saat (mühazirə 14 saat, seminar 10 saat)

Təhsilalma forması: Qiyabi

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 7 kredit

II Müəllim haqqında məlumat:

Soyadı, adı, ata adı, elmi dərəcəsi və elmi adı: dos. Bayramov Müşfiq Cabir oğlu

Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş., Ə.Məmmədov küçəsi, 22

Məsləhət günləri və saati: IV günlər saat: 11.00-12.00, 14.00-15.00

E-mail ünvanı: mushfiq76@mail.ru

III Təvsiyə olunan dərsliklər, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

1. Azərbaycan arxeologiyası altı cildə VI cild, Şərq-Qərb, Bakı, 2008
2. Azərbaycanın orta əsr kənd tipli yaşayış yerləri. (IX-XIII) Bakı. 2015 (tarix üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası)
3. Baxşəliyev V. Quliyeva F. Naxçıvanın tarixi abidələri Bakı, Nurlan, 2017
4. Dostiyev T. Azərbaycanın orta əsr şəhərləri Bakı, Elm və Təhsil. 2016
5. Muradov V. Azərbaycanın orta əsr şəhərləri. Bakı. 1983
6. Azərbaycanın tarixi-memarlıq abidələri, Bakı, 2008
7. Ибрагимов Б.И. Средневековый город Киран Баку-Москва-2000

IV Prerekvizit fənlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa bir fənnin tədrisinə zərurət yoxdur.

V Korekvizit fənlər: Fənnin tədrisi ilə eyni zamanda başqa fənnin tədrisinə ehtiyac yoxdur.

VI Fənnin təsviri və məqsədi: "Azərbaycanın Orta əsr arxeoloji abidələri" fənni orta əsrlərdə Azərbaycanda olan arxeoloji abidələri və onların tipləri, topoqrafik quruluşu, müxtəlif tip yaşayış yerlərində sənətkarlıq və təsərrüfatın inkişaf səviyyəsini öyrədir. Fənnin tədris olunmasında əsas məqsəd islam mədəniyyətinin çiçəkləndiyi dövrdə Azərbaycanda şəhərsalma mədəniyyəti, şəhər və kənd tipli yaşayış yerlərinin inkişaf xüsusiyyətləri, arxeoloji qazıntılar zamanı əldə edilmiş faktik materiallar və yazılı mənbə materialları əsasında orta əsrlərdə əhalinin dini görüşləri ilə "Muzey, arxiv işi və abidələrin qorunması" ixtisasında təhsil alan tələbələrə tanış etmək, tarixin müxtəlif inkişaf mərhələlərində Azərbaycan memarlıq sənətinin inkişaf xüsusiyyətləri, regionda baş verən siyasi və hərbi hadisələrin memarlığa təsiri və s. barədə biliklər verməkdir.

"Azərbaycanın Orta əsr arxeoloji abidələri" fənni bakalavr pilləsində seçmə fənn kimi tədris olunur. Kursun tədrisi dördüncü tədris ilinin I semestrində (14 s. mühazirə, 10 s. seminar) nəzərdə tutulur.

VII Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII Qiymətləndirmə Fənn üzrə tələbələrin biliyi 100 ballıq sistemlə qiymətləndirilir. Yeni tələbənin fənn üzrə toplaya biləcəyi balın maksimum miqdarı 100-ə bərabərdir. Bu balın yarısı (50 balı)

tələbənin semestr müddətində fəaliyyətinin nəticəsinə (cari qiymətləndirmə), digər yarısı isə (digər 50 balı) imtahanın nəticəsinə (aralıq qiymətləndirmə) görə verilir.

Fənn üzrə cari qiymətləndirmənin nəticəsinə görə verilən maksimum 50 bala aşağıdakılar daxildir:

-20 bal - seminar dərslərində fəaliyyətinə görə;

-30 bal - kollokviumların nəticələrinə görə.

Qiymətləndirmə zamanı LDU-nun Elmi Şurasının 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahanda qazanılan balların maksimum miqdarı 50-dir. İmtahan yazılı şəkildə aparılır və imtahan biletinə bir qayda olaraq fənn üzrə tədris olunan mövzulara aid 5 sual daxil edilir. Hər sual maksimum 10 bal olmaqla qiymətləndirilir (aşağıda qeyd olunan qiymət meyarına əsasən) ki, bu da toplamda fənn üzrə aralıq qiymətləndirmənin nəticəsinə görə verilən maksimum 50 balı təşkil edir.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

-10 bal - tələbə keçilmiş materialı dərinlən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəfidir;

-9 bal - tələbə keçilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun məzmununu tam açır;

-8 bal - tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;

-7 bal - tələbə keçilmiş materialı yaxşı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırma bilmir;

-6 bal - tələbənin cavabı əsasən düzgündür;

-5 bal - tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir;

-4 bal - tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;

-3 bal - tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırma bilmir;

-1-2 bal - tələbənin mövzudan qismən xəbəri var;

-0 bal - cavab yoxdur.

Tələbənin fənn üzrə aralıq qiymətləndirmə balının (imtahanda topladığı balın) miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin fənn üzrə aralıq qiymətləndirmə balı cari qiymətləndirmə balına (semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala) əlavə olunmur.

Fənn üzrə cari və aralıq qiymətləndirmənin ümumi nəticəsinə görə tələbənin biliyi yekun olaraq aşağıdakı kimi qiymətləndirilir:

Bal aralığı (göstərilən ballar daxil olmaqla)	Hərflə işarəsi	Sözlə yazılışı
91-100 bal	A	əla
81-90 bal	B	çox yaxşı
71-80 bal	C	yaxşı
61-70 bal	D	kafi
51-60 bal	E	qənaətbəxş
51-baldan aşağı	F	qeyri-kafi

IX Davranış qaydalarının pozulması:

Tələbə Universitetin Daxili intizam qaydalarını pozduqda onun barəsində mövcud qanunvericilik çərçivəsində müvafiq tədbir görülməkdir.

X Təqvim planı: 14 saat mühazirə, 10 saat seminar

№	Keçirilən mühazirə mövzularının məzmunu	Saat	Tarix
		Mühazirə	
1	Mövzu: Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin predmeti, məqsədi, vəzifələri və öyrənilməsi tarixi Plan: 1. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin predmeti, fənninin məqsəd və vəzifələri 2. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin digər fənlərlə əlaqəsi 3. Orta əsr şəhər və kənd arxeoloji abidələrinin öyrənilməsi tarixi Ədəbiyyat (1;3;4)	2	
2	Mövzu: Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələrinin yazılı qaynaqlarda təsviri, Azərbaycan orta əsr şəhər arxeoloji abidələri və onların tipləri	2	

1	Plan		
	1. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri IX-X əsr ərəb coğrafiyaşünaslarının əsərlərində		
	2. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri XI əsr ərəb coğrafiyaşünaslarının əsərlərində		
	3. Mucem el-buldan əsəri orta əsr Azərbaycan arxeoloji abidələri öyrənilməsində mənbə kimi		
4	4. Azərbaycan orta əsr Şəhər arxeoloji abidələri topoqrafik quruluşu. Orta əsr Bərdə şəhəri		
	Ədəbiyyat: (1;2;3;4)		
	3. Mövzu: Orta əsr Dərbənd, Təbriz, Ərdəbil və şəhəri şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
	Plan: 1. Dərbənd, Təbriz, Ərdəbil şəhərləri IX-XIII əsrlərdə 2. Dərbənd, Təbriz, Ərdəbil orta əsr yaşayış yerində aparılmış arxeoloji tədqiqatlar 3. Dərbənd, Təbriz, Ərdəbil orta əsr şəhərlərinin memarlıq tikililəri Ədəbiyyat: (1;3;4;5)		
4	4. Mövzu: Orta əsr Qəbələ, Şəmkir və Beyləqan şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
	Plan: 1. Qəbələ, Şəmkir və Beyləqan şəhərləri IX-XIII əsrlərdə 2. Qəbələ, Şəmkir və Beyləqan şəhər yaşayış yerlərinin arxeoloji tədqiqi 3. Qəbələ, Şəmkir və Beyləqan şəhərlərinin memarlıq tikililəri Ədəbiyyat: (1;3;4;8;9)		
	5. Mövzu: Orta əsr Bakı və Şabran, Şamaxı şəhərləri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
	Plan: 1. Şabran, Şamaxı və Bakı və şəhərləri və onun arxeoloji tədqiqi 2. Şabran, Şamaxı və Bakı şəhərləri və onların arxeoloji tədqiqi 3. Şabran, Şamaxı və Bakı şəhərlərinin memarlığı Ədəbiyyat: (1;3;4)		
6	6. Mövzu: Orta əsr Gəncə, Naxçıvan, Xaraba-Gilan şəhərləri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
	Plan: 1. Gəncə, Naxçıvan, Xaraba-Gilan orta əsr şəhəri IX-XIII əsrlərdə 2. Gəncə, Naxçıvan, Xaraba-Gilan orta əsr şəhərinin arxeoloji tədqiqi 3. Gəncə, Naxçıvan, Xaraba-Gilan orta əsr şəhərlərinin memarlıq tikililəri Ədəbiyyat: (1;3;4;6;7)		
	7. Mövzu: Azərbaycan orta əsr kənd tipli yaşayış yerlərinin arxeoloji tədqiqi	2	
	Plan: 1. Dərəzərat və Beyləqan orta əsr kənd tipli yaşayış yerlərinin arxeoloji tədqiqi 2. Sərkətpə, Sandıqtəpə və Seyidli orta əsr kənd tipli yaşayış yerlərinin arxeoloji tədqiqi 1. Hacıalılı, Qıraq Kəsəmən, Polutəpə orta əsr kənd tipli yaşayış yerləri və onların arxeoloji tədqiqi 2. Faxralı, Qaratəpə orta əsr kənd tipli yaşayış yerləri və onların arxeoloji tədqiqi Ədəbiyyat: (1;2)		

N	Keçirilən seminar mövzuların məzmunu	Saat	Tarix
		Seminar	
1	Mövzu: Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin predmeti, məqsədi, vəzifələri və öyrənilməsi tarixi. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələrinin yazılı qaynaqlarda təsviri, Azərbaycan orta əsr	2	

	şəhər arxeoloji abidələri və onların tipləri		
2	Mövzu: Orta əsr Dərbənd, Təbriz, Ərdəbil və şəhəri şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
3	Mövzu: Orta əsr Qəbələ, Şəmkir və Beyləqan şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi. Orta əsr Bakı və Şabran, Şamaxı şəhərləri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
4	Mövzu: Orta əsr Gəncə, Naxçıvan, Xaraba-Gilan şəhərləri və onun arxeoloji tədqiqi	2	
5	Mövzu: Azərbaycan orta əsr kənd tipli yaşayış yerlərinin arxeoloji tədqiq	2	
	Cəmi:	10 saat	

XI Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar:

- Tələbələr İslam intibahının çiçəkləndiyi dövrdə Azərbaycanın orta əsr yaşayış yerləri, onların tipləri, topoqrafik quruluşu, inkişaf xüsusiyyətləri və s. haqqında biliklər əldə edəcəklər.
- Orta əsr yaşayış yerlərindən əldə edilmiş faktik materiallar və IX-XIII əsr coğrafiyaşünas səyyahlarının əsrlərində orta əsr yaşayış yerləri haqqında verilmiş məlumatlar əsasında Azərbaycan orta əsr yaşayış yerləri, onların yerləşdiyi ərazi, inkişaf xüsusiyyətləri, tarixin sonrakı inkişaf mərhələsində burada baş verən sosial-siyasi proseslər, bu proseslərin yaşayış yeinə təsiri və s. barədə məlumat əldə edəcəklər.
- Tələbələr Orta çağda Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində olan yaşayış yerləri, daşdıqları funksiyalar, sahəsi, istehkamın olub olmaması, tikililərin xarakteri, saray və ictimai-dini tipli monumental binaların varlığı və s. haqqında biliklər əldə edəcəklər
- Orta əsr şəhərgahları, istehkamları, yaşayış yerləri haqqında məlumat toplayan tələbələr onları şərh etməyə cəhd göstərəcəklər.

XII Fənnin tədrisi üçün nəzərdə tutulan tədris və öyrənmə metodları:

- mühazirə, seminar, praktiki tapşırıqlar
- təqdimat və müzakirə
- debat
- müstəqil iş/araşdırma

XIII Fənn üzrə təlim nəticələri:

- Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin mözusunə aid əsas anlayışları tərif edir;
- Azərbaycanın orta dövrünün sosial, iqtisadi və mədəni həyatını əks etdirən arxeoloji abidələrin xüsusiyyətlərini izah edir;
- Arxeoloji qazıntıların əsas metodlarını, o cümlədən təbəqələşmə və stratiqrafiyanı praktiki tapşırıqlara tətbiq edir;
- Orta əsr dövründə Azərbaycanda mövcud olan müxtəlif mədəniyyətlərin arxeoloji abidələrdə necə əks olunduğunu müqayisə edərək fərqləndirir;
- Arxeoloji tapıntıların və digər tarixi mənbələrin bir-biri ilə əlaqələri haqqında araşdırmanın nəticələrini qiymətləndirir;
- Orta əsr abidələrindən əldə edilən bu tapıntıların tarixi və mədəni əhəmiyyətini tapıntılarla bağlı bir layihə hazırlayır.

XIV Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XV Kollektiv sualları:

1. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin predmeti, məqsədi və vəzifələri
2. Orta əsr kənd arxeoloji abidələrinin öyrənilməsi tarixindən
3. Orta əsr şəhər arxeoloji abidələrinin öyrənilməsi tarixindən
4. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri IX-X əsr ərəb coğrafiyaşünaslarının əsərlərində
5. Azərbaycan orta əsr arxeoloji abidələrinin topoqrafik quruluşu
6. Təbriz orta əsr şəhər arxeoloji abidələri və onun memarlıq abidələri
7. Orta əsr Bakı şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi
8. Sərkərtəpə, Sandıqtəpə, Seyidli orta əsr kəntiqli arxeoloji abidələri
9. Gəncə orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
10. Azərbaycan orta əsr şəhər arxeoloji abidələri və onların tipləri

XVI İmtahan sualları:

1. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri fənninin predmeti, məqsədi və vəzifələri
2. Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri IX-X əsr ərəb coğrafiyaşünaslarının əsərlərində
3. Orta əsr şəhər arxeoloji abidələrinin öyrənilməsi tarixi XX əsrin əvvəlində
4. 1918-1945-ci illərdə Azərbaycan Orta əsr şəhərlərinin tədqiqi
5. 1946-1991-ci illərdə Azərbaycan Orta əsr şəhərlərinin tədqiqi
6. XX əsrin sonu - XXI əsrin ilk onilliklərində orta əsr şəhərlərinin tədqiqi
7. Azərbaycan orta əsr Şəhər arxeoloji abidələrinin topoqrafik quruluşu
8. XX əsrin 50-60-cı illərində Orta əsr kənd tipli arxeoloji abidələrinin tədqiqi
9. XX əsrin 70-80-cı illərində Orta əsr kənd tipli arxeoloji abidələrinin tədqiqi
10. XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində Orta əsr kənd tipli arxeoloji abidələrinin tədqiqi
11. Azərbaycan orta əsr şəhər arxeoloji abidələri və onların tipləri
12. Orta əsr Bərdə şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi
13. Orta əsr Bakı şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi
14. XI-XIII əsr orta əsr Şamaxı şəhər arxeoloji abidələri
15. Orta əsr Şabran şəhəri və onun arxeoloji tədqiqi
16. Orta əsr Şabran və Bakı arxeoloji abidələrinin memarlığı
17. Beyləqan orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
18. Təbriz orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
19. Təbriz orta əsr şəhər arxeoloji abidələrinin və memarlıq abidələri
20. Orta əsr Şamaxı şəhər arxeoloji abidələri və onun arxeoloji tədqiqi
21. Naxçıvan və Xaraba-Gilan orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
22. Ərdəbil orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
23. Şəmkir orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
24. Şəmkir orta əsr şəhər arxeoloji abidələrinin arxeoloji tədqiqi
25. Dərbənd orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XII əsrlərdə
26. Dərbənd orta əsr şəhər arxeoloji abidələrinin arxeoloji tədqiqi, memarlıq tikililəri
27. Gəncə orta əsr şəhər arxeoloji abidələri IX-XIII əsrlərdə
28. Azərbaycan orta əsr kənd tipli arxeoloji abidələri
29. Sərkərtəpə, Sandıqtəpə, Seyidli orta əsr kəntiqli arxeoloji abidələri
30. Hacıalılı, Qıraq Kəsəmən, Polutəpə orta əsr kəntiqli arxeoloji abidələri

S/f (Azərbaycanın orta əsr arxeoloji abidələri) fənninin sillabusu 6003012- "Muzey, arxiv işi və abidələrin qorunması" ixtisasının təhsil proqramı, tədris planı və Fənn proqramı (LDU-nun Elmi Şurasının 09.07.2025-ci il tarixli qərarı ilə nəşr hüququ verilmişdir. Protokol №6) əsasında tərtib olunmuşdur.

Sillabus "Tarix və onun tədrisi metodikası" kafedrasında müzakirə edilərək təsdiq edilmişdir (14 may 2026-cı il, protokol № 9).

Kafedra müdiri : dos. K.F. Mahmudov

Fənn müəllimi : dos. M.C. Bayramov